

ей внутрішніх робочих процесів, а також інтенсифікацією співпраці з органами державної влади. Одночасно з розширенням обов'язків по веденню документації керівництво НГО віддаляється від власної соціальної роботи, бывші «учредителі-ветерани» стають соціальними менеджерами. Привлечення значительних грошових сум для організації дальніших проєктів і управління ними веде до несподіваного зростання відповідальності керівництва проєкту, що відповідальні особи сприймають як тягар. Плануються і реалізуються нові проєкти, старі і нові проєкти перетинаються, в їх складності відображається складність проблематики цільової групи безпритульних дітей і підлітків. Українські відомства сприймають НГО більш важливими, ніж діючими людьми політичної сцени. Регулярно проводяться зустрічі, в час яких політики, службовці і НГО намагаються разом вирішити соціальні проблеми цільових груп, однак конкурентні відносини між НГО і державною владою зберігаються. З плином часу змінилося і співвідношення влади в державній політиці: зміна влади в Україні привела до того, що на посади прийшли люди, з якими НГО можуть співпрацювати. Наприклад, керівник НГО-2 повідомляє про те, що багато службовців «нового покоління», т. є. прийшли до влади після Помаранчевої революції, отримали свій перший політичний досвід в громадянсько-соціальних організаціях, і тому НГО стало легше вирішувати з відомствами деякі питання. НГО-2 і НГО-1 мають «особисті контакти» з політиками, але вони не можуть бути гарантією стабільності в зв'язі з частими змінами влади і заміною окремих політиків.

Таким чином, державною системою соціально-забезпечення недостатньо, щоб дійсно допомогти дітям і підліткам. Щоб вирішити проблему дитячої і підліткової безпритульності, необхідно співпрацювати і взаємодіяти систем соціального забезпечення і благодійності. Активність недержавних організацій, що працюють з безпритульними дітьми і підлітками, піддається несприятливим соціально-економічним змінам і бідністю. Необхідні зміни на макроуровні, інституціоналізація гідного звернення до всіх людей, що проживають в країні. Саме над цим працюють НГО і їх західні партнерські організації. Вони не тільки працюють з дітьми і підлітками, намагаються допомогти їм в обробці негативного досвіду безпритульності, але і представляють їх інтереси перед українськими політиками на всіх рів-

нях. Одночасно НГО намагаються оформити відносини між державою і громадянсько-соціальними організаціями по західному зразку. Таким чином, українська перспектива заключається в тому, що можна говорити не тільки про імпорту структур і нових в недержавному секторі, але і про імпорту політичної культури – не тільки в сенсі «цінностей, переконань і установок громадян по відношенню до політичним інститутам і політичним процесам» [13]. А також, в сенсі змін установок політичної еліти по відношенню до громадянсько-соціальних організацій.

1. Орлова А. Исследование благотворительности в России // Отечественные записки. Журнал для медленного чтения / Тема номера: Эпоха благотворительности. – 2006. – № 4 (30) (<http://www.strana-oz.ru/?ozid=31&oznumber=4>). 2. Романов П. В. Политика управления социальными службами // Социальная политика социального государства. – Нижний Новгород, 2002. – С. 356–367. 3. Чернов В. М. Третий сектор в Беларуси: эволюция, современное состояние и перспективы развития // Wider Europe Review. – 2007. – 4 (14) (<http://review.w-europe.org/14/2.html>). 4. Bauerkörnper, Arnd. Die Praxis der Zivilgesellschaft. Akteure, Handeln und Strukturen im internationalen Vergleich. Frankfurt / Main: Campus. – 2003. 5. Bos, Ellen. Das politische System der Ukraine // Ismayr, Wolfgang, Die politischen Systeme Osteuropas. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften. – 2006. – P. 502. 6. Glaser, B. G., Strauss, A. L. Grounded Theory. Strategien qualitativer Forschung. – Bern: Hans Huber. – 2005. 7. Green, Andrew T. Comparative Development of Post-Communist Civil Societies. In: Europe-Asia Studies. – 2002. – 54 (3). – P. 455–471. 8. Henderson, Sarah L. Building Democracy in Contemporary Russia. Western Supports for Grassroots Organizations. Ithaca. – London: Cornell University Press. – 2003. 9. Hinterhuber, Eva, Rindt, Susanne. Bürgerstiftungen in Russland / Community Foundations in Russia: Philanthropie zwischen Tradition und Neubeginn / Philanthropy between Tradition and Rebirth. München: Maecenata. – 2004. 10. Kalinin, Ilya. Zivilgesellschaft in Russland. München / Ravensburg: Grin Verlag. – 2005. 11. Kreuter, Barbara. Wertewandel und Institutionenbildung im heutigen Russland: Zur politischen und sozialen Rolle der Unternehmerverbände. Saarbrücken: Vdm Verlag Dr. Müller. – 2008. 12. Luckfiel, Elise. Zivilgesellschaft in der Ukraine – rosige Aussichten? // Ukraine-analysen, 31. – 2007. – P. 3. 13. Merkel, Wolfgang et al. Defekte Demokratie. Band 2: Regionalanalysen. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften. – 2006. 14. Mey, G. / Mruck, K. Grounded Theory Methodologie – Bemerkungen zu einem prominenten Forschungsstil // Mey, Günther / Mruck, Katja, Grounded Theory Reader. Köln: Zentrum für Historische Sozialforschung. – 2007. – P. 12–13. 15. Sahm, Astrid. Zwischen Selbstbehauptung und Unterdrückung – Zum Verhältnis zwischen Staat und Gesellschaft in der Ukraine // Ammon, Günther (Hg.). Zivilgesellschaft und Staat in Europa. Ein Spannungsfeld in Europa. Deutschland, Frankreich, Italien, Spanien, Ukraine, Weißrussland. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. – 2001. – P. 92–110. 16. Spieker, Manfred. Katholische Kirche und Zivilgesellschaft in Osteuropa. Paderborn: Schöningh. – 2003. 17. Stepanenko Viktor. Civil Society in Post-Soviet Ukraine: Civic Ethos in the Framework of Corrupted Sociality? // East European Politics and Societies. – 2006. – 20 (4). – P. 571–597. 18. Zimmer, Annette, Priller, Eckhard. Future of Civil Society: Making Central European Nonprofit-Organizations Work. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. – 2004.

Інна Машкова

Ціннісні орієнтації студентів-економістів в умовах ціннісно-нормативної кризи

Автор статті аналізує ціннісні орієнтації студентів-економістів в сучасних умовах і необхідність переходу до інноваційної моделі проведення навчально-виховного процесу у вищій школі для формування нової генерації фахівців.

The author analyzes the value orientations of economist students of current time and the necessity of the transition to the innovating model of teaching and educational process in the institutes of higher education for the formation of a new generation.

Глобалізація дискредитує традиційні уявлення щодо умов, факторів, джерел і критеріїв успіху особистостей, малих і великих груп людей практично всіх сфер діяльності, корпорацій, країн, регіонів світу. За таких умов глобальною є не тільки проблема взаємодії людини і природи, скільки проблема переходу індивідуума на якісно но-

вий рівень суспільної свідомості. Притаманні економічній глобалізації нерівномірність, асинхронність і диспропорційність розвитку підсилюються дедалі відчутнішими кризовими явищами і процесами. Кризові явища супроводжують всю історію людської цивілізації. Очевидно це є проявом дуалістичної природи розвитку умов життєдіяльності – по-

літичних, економічних, соціальних і загальноцивілізаційних [10, 96, 99]. Будь-які суспільні катаклізми, стихійні лиха, диктатури закономірно призводять до падіння моралі (оскільки найважливіші моральні норми зазвичай закріплені у державних законах), до руйнування суспільних зв'язків і економіки.

Українське суспільство постало перед необхідністю двох речей – зберегти свою ідентичність і водночас модернізуватися, що потребує від України, зокрема, значного підвищення рівня цивілізованості, глибокого фундаментального впорядкування насамперед, міжлюдських стосунків усередині соціуму [7, 148–149].

Зараз у суспільній свідомості нації співіснують і борються, як мінімум, дві системи цінностей – імпортована з Заходу, з елементами, характерними для буржуазного суспільства, і та, що поєднує традиційні та соціалістичні цінності, які домінували в масовій свідомості в недалекому минулому. Колишні соціальні установки (колективізм, перевага суспільного над особистим) уже не розглядаються як основні. На перший план виходять ініціативність, незалежність і свобода самовираження. Домінуючою є прагматична тенденція. Нерідко цінності споживання превалюють над цінностями особистої самореалізації, а найбільш важливою якістю характеру молоді людини є ступінь її життєздатності. При цьому споживання все менше припускає сприйняття справжніх культурних цінностей, все частіше – це контакт із псевдокультурними, а часом й антикультурними зразками, процесами, носіями.

Проблема цінностей, як одна з найбільш фундаментальних у соціальній філософії, все ж залишається відкритою і перспективною для подальшого дослідження, особливо у період складних економічних, політичних і культурних трансформаційних процесів. Вона завжди виникає в своєму широкому значенні в епохи знецінювання культурної традиції та дискредитації ідеологічних засад суспільства. «Так криза Афінської демократії спонукала Сократа вперше поставити запитання: «Ці є благо?» – основне питання загальної теорії цінностей», аксіології [13, 183].

Поняття «цінності» в філософії та соціології означає об'єкти, явища та ідеї, що втілюють у собі суспільні ідеї і виступають як еталони. Одвічна проблема цінностей інтенсивно досліджувалась і досліджується у філософській літературі (Г. Лотце, Г. Рікерт, В. Дільтей, М. Лосський, В. Василенко, В. Малахов, Т. Дерев'яно, І. Зязю, В. Андрущенко та ін.). У ХХ ст. ця проблема привертає увагу психологів гуманістичного спрямування у загальній і соціальній психології в контексті проблем самосвідомості, самоактуалізації та духовного становлення особистості (К. Абульханова, Б. Братусь, А. Маслоу, С. Рубінштейн, В. Франкл, Е. Фромм та ін.). Останні десятиліття проблема цінностей інтенсивно вивчається українськими педагогами (А. Молчанова, М. Султанова, Т. Усатенко та ін.) і психологами (І. Бех, М. Боришевський, В. Панченко та ін.). Виокремлюються соціоцентричні тенденції, тобто у формуванні особистісних цінностей одні дослідники підкреслюють роль «соціалізації» та «соціальної детермінації», інші – роль внутрішньої логіки духовного розвитку, подолання екзистенційної кризи самодетермінації» [6, 3].

Відповідно до загального функціонального визначення цінності: цінністю називається спосіб упорядкування світу, що відображає характер людської зацікавленості в чому-небудь. Звідси, поняття соціальної цінності означає, що йдеться про таке упорядкування того, що відбувається, у ході якого формулюються максими, правила або норми взаємодії одного суб'єкта з іншим. Ці формули не просто описують, а узаконюють саме цей тип поведінки,

санкціонують інтереси особистості, визначають межі права претендувати на що-небудь і в остаточному підсумку виступають сенсом соціальної діяльності.

Дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді є дослідженням рушійних сил суспільних процесів, явищ, що зароджуються, які згодом можуть стати домінуючими в суспільстві. Оскільки молодь являє собою важливий об'єкт соціального, психологічного, філософського, культурологічного дослідження, що пов'язано з її роллю в забезпеченні політичної, економічної, культурної модернізації суспільства, вивчення її проблем дозволяє нам зазирнути в завтрашній день і прогнозувати динаміку розвитку соціальних процесів у майбутньому. Тому дуже актуальною є тема ціннісних орієнтацій студентів-економістів в умовах ціннісно-нормативної кризи. Саме їм будувати економіку майбутнього і працювати у глобальній бізнес-сфері. «Безперечно, ефективна діяльність у сфері бізнесу передбачає майже постійне практично-утилітарне відношення людини до дійсності, за якого актуалізуються знання, уявлення, емоції, ціннісні орієнтації, які обслуговують це відношення, і де актуалізуються всі інші. Проте деактуалізація деяких сфер свідомості ще не означає цілковите витіснення з неї всіх, крім утилітарних, ціннісних установок. Людина високої культури за будь-якої практично-утилітарної ситуації захищатиме моральні, естетичні, національні та інші цінності. Тому мораль і бізнес є сумісними настільки, наскільки людина здатна узгодити їх ціннісні установки. [15, 231]. «Правильний вибір лінії поведінки визначається не тільки рангом цінностей, що підлягають реалізації, а ще й силою цінностей» [9, 91].

Людині, особливо молодій, яка ще не мала часу проаналізувати результати своєї діяльності, здається, що світ змінюється без її участі. Це призводить до масової недооцінки здатності людей впливати на оточуючий світ, у чому проявляється суттєва небезпека для суспільства в цілому. Оскільки з соціальної позиції цінностями у філософії, етиці, естетиці, соціології вважається продукт конкретних історичних умов суспільного життя, «на кожному етапі розвитку суспільства створюються специфічний набір і структура цінностей, які сприяють перетворенню соціальних норм та ідеалів у особистісні принципи життєдіяльності завдяки тому, що вони перетворюються у внутрішні спонуки (мотиви) поведінки особистості» [3, 8].

Під терміном «ціннісні орієнтації» у соціальній психології розуміють: 1) «ідеологічні, політичні, моральні, естетичні й інші основи оцінок суб'єктом навколишньої дійсності та орієнтації в ній; 2) спосіб диференціації об'єктів індивідом за їх значущістю» [8, 383]. У психології особистості використовуються, зокрема, поняття «особистісні цінності», що відображають факт включеності суб'єкта в соціальні зв'язки та відносини і трактує людину як соціокультурну реальність. Поняття «особистісні цінності» пов'язується з освоєнням конкретними індивідами суспільних цінностей, а отже, за ним закріплюється значущість, особистісне значення для людини певних об'єктів, подій, явищ тощо [3, 8].

Соціальними передумовами особистісних цінностей вважаються наявні в суспільстві ідеологічні утворення й соціальні інституції, які «задають» і транслиють суб'єкту об'єктивні смисли його існування. Форми, в яких зафіксовані ці потенційні детермінанти особистісних цінностей, різноманітні. Вони містяться у філософських та етичних поглядах, у творах літератури та мистецтва, у зводі законів, у системах нагород, заохочень і покарань, у традиціях, громадській думці тощо. «Усе це – об'єктивно фіксовані засоби і форми роботи суспільства над формуванням

цінностей особистості в межах більш загального процесу відтворення суспільством його членів. Функція цієї специфічної частини суспільної активності полягає в забезпеченні внутрішньої мотиваційно-сміслової основи діяльності суб'єктів у напрямі підтримання стійкості і розвитку суспільства» [3, 9].

Інституалізація соціальної моралі, міра втілення етичних цінностей у мотиваційні структури членів суспільства постає як один із істотних показників рівня самоствердження та самореалізації відповідних історичних культур чи цивілізацій. У сучасній соціології термін «соціальний капітал» розглядається як «набір неофіційних вартостей чи норм, які є спільними для членів групи і дозволяють їм взаємодіяти» [17, 23], то в горизонті етики у такому значенні мислиться соціальна мораль, тобто норми, правила, що регулюють взаємини людей у суспільстві [14, 241–249]. Соціальний капітал має переваги, які виходять далеко за межі економічної сфери, бо він «необхідний для створення здорового громадянського суспільства, тобто сукупності груп і асоціацій, що знаходяться між сім'єю і державою» [17, 25].

Студентська молодь значною мірою тяжіє до особистісно значущих ціннісних установок, які за соціальної реалізації можуть виявитися досить проблематичними. Руйнування попередніх ідентичностей потребує формування нових ціннісних орієнтацій, співвідносних із глобалізаційними викликами. Це нерідко породжує нові націоналізми, сепаратизми, етнічні та культурні співтовариства, культури, напівкультури та інші «форми причетності до структурованого життя як спроби захисту сталих цінностей, що намагаються щось протиставити ситуації невизначеності і ризику, які несе з собою глобалізація» [7, 146–147]. «Людські істоти за природою своєю призначені створювати моральні правила і соціальний порядок для самих себе», а тому в змінених умовах люди будуть намагатися «створювати нові правила, щоб замінити ті, які були відкинуті» [17, 147]. Оскільки соціальний капітал – це неофіційні закони, а скоріше «неофіційні норми, які сприяють взаємодії» (Ф. Фукуяма), то незважаючи на складність сучасної ситуації «люди відтворюють соціальний капітал і сьогодні, у середовищі найбільш високотехнологічних виробництв і установ» [17, 149]. У процесі переходу від індустріального до інформаційного суспільства, коли інформація стає «сировиною», а ієрархії замінюються мережами в процесі структурування ділових зв'язків, стабільність розвитку значною мірою передбачає зростання значення соціального капіталу. У ХХІ ст. потреба в соціальних нормах зростатиме, високотехнологічне суспільство не зможе обійтися без них, а інформаційне суспільство «зіштовхнеться з вагомими спонуканнями, щоб їх виробити» [13, 14].

Згідно з існуючими визначеннями, «моральна норма (від лат. *norma* – керівне начало, правило, взірець) є елементарною формою моральної вимоги, певним взірцем поведінки, що відбиває усталені потреби людського співжиття і відносин та має обов'язковий характер» [11, 106]. Цінність як норма дозволяє посилити упорядкованість соціальних взаємодій, чітко окреслити виконання вироблених людством правил. На цьому рівні ціннісні орієнтації відображають позицію особистості за конкретної ситуації, орієнтовану на конкретні зразки поведінки, узагальнені принципи діяльності. Цінності-норми здатні реалізувати інструментальну функцію стосовно цінностей, які знаходяться на рівні ідеалу.

Поняття «цінності» пов'язане з поняттям «принципи». Однак принципи – це не цінності. Вони характеризують певну цілісну лінію поведінки людини, це внутрішнє пере-

конання людини, складові її морального характеру; вони фундаментальні та незаперечні. Досить часто ціннісні орієнтації, які знаходяться на рівні принципу, забезпечують злагоду в соціальних групах. «Наскільки важливо мати позитивні моральні принципи, настільки ж важливо й те, щоб вони не перетворювалися на знаряддя морального тиску на інших людей. На відміну від норм, принципам моралі не властива категорична обов'язковість, і прищеплювати її іншим можна тільки силою власного прикладу, проте аж ніяк не шляхом спонукання чи примусу» [11, 110].

В умовах ціннісно-нормативної кризи, яку вже 15 років засвідчують соціологічні опитування в молодіжному середовищі слов'янських країн, зосереджуючись на аксіологічному аспекті у вихованні майбутніх економістів, не варто забувати про роль принципу корисності у сучасному глобалізованому світі. У вихованні особистості мірилом унормованості поведінки служить її відповідність соціальним нормам, тобто вимогам суспільства, до якого належить індивід. «Ми повинні визнати, що обставини корисності у більшості випадків дійсно схвалюються членами суспільства, коли йдеться про моральні рішення, і саме до них апелюють, оцінюючи і дії, і наміри людини» [16, 416]. У сучасному світі з кожним днем усе сильніше проявляється орієнтація на професійний успіх, безвідносно до засобів, які застосовуються для досягнення цього успіху. Байдужість до наслідків власної діяльності дійсно стає загрозою, і зростає відчуження «світу професіоналізму» від гуманістичних завдань професії. Проте, ще Мо-Цзи, один із представників філософської думки Стародавнього Китаю, визначав найвищою цінністю справедливість, адже саме вона приносить людям користь [12, 204]. Ціннісна орієнтація – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей, задає аксіологічний вектор життєдіяльності людини на ідеальному рівні. На першому плані – інтелектуально-духовні цінності, що не дозволяють людству довго перебувати в полоні бездумного споживацтва.

Безперечно, сучасна постіндустріальна епоха вносить у моральні закони нові положення, які відповідають вимогам сьогодення. Проте, вона вважає себе також у праві відмітати застарілі, з її погляду, традиційні моральні цінності, наприклад, такі, як ідея соборності, протиставляючи їй хибну єдність глобальної свідомості. Втім, «соборність як одна із плідних ідей вітчизняної релігійної філософії, що означає зв'язок свободи і єдності багатьох людей на ґрунті їх спільної любові до одних і тих же цінностей, може слугувати мистецтву виховання» [14, 29]. «Головна ідея, що об'єднує різні розуміння поняття «соборна особистість» – це ідея надіндивідуальної природи особистості, її існування в єдності з природним і соціальним оточенням» [2, 8]. Якщо культурна проекція моральності поєднана із виховально-гуманістичним аспектом, то цивілізаційна проекція характеризує моральність переважно у аспекті формуально-функціональному, тобто зв'язок культури і моральності є внутрішнім – ціннісним, смислоутворюючим зв'язком, пов'язаним із особистістю, її сумлінням та відповідальністю [5, 341–377]. Моральна відповідальність – явище складне і означає спроможність правильно зрозуміти потреби інших людей як свої особисті. Це – зворотна сторона свободи, і кожний людський вчинок як результат морального вибору, так чи інакше торкається інтересів інших людей і суспільства.

Виховання на основі цінностей – основний шлях формування особистості студента – майбутнього фахівця в сфері глобальної світової економіки. Освіта людини може

бути представлена взаємодією соціокультурного досвіду через освітню систему, що визначає ієрархію цінностей суспільства і систему знань, потрібних для виконання соціально значущих функцій за допомогою мови мистецтва й науки, і з іншого боку – стихійності у повсякденному житті, яка передається через систему традицій, обрядів, наслідування. На сучасному етапі освіта й життя протікають немовби у різних площинах, і несуть у собі протилежні тенденції. Цивілізоване суспільство має гармонійно поєднувати загальнолюдські й національні моральні норми – цінності, які й мусить засвоїти молода людина. «Тільки нації-держави володіють тим комплексом солідарної відповідальності і правових гарантій, який зобов'язаний забезпечувати збереження і розвиток мови, літератури, науки, релігії, народних традицій, історичної пам'яті, мистецтва – всього того, що ми називаємо національною культурою» [1, 10]. Ефективність моральних норм залежить як від стану моральної свідомості суспільства, так і від готовності індивідів, спільнот, суспільства загалом активно займатися моральною нормотворчістю на різних рівнях організації духовного життя [4, 241–249].

Відаючи належне великій науковій і практичній роботі, яка проводиться в українській науці, треба відзначити велике поле діяльності, яке залишається для емпіричного аналізу розвитку ціннісних орієнтацій студентів економічних і інших спеціальностей, узагальнення основних напрямів психодіагностики і комплексної, узагальнюючої попередні напрацювання моделі психологічних механізмів формування, розвитку, зміни ціннісних орієнтацій.

Діяльність педагога – вітальна, ціннісна, оскільки вона втілюється людьми та існує заради людей. Діалектична взаємодія викладача і студентів у цілісному педагогічному процесі є надзвичайно складним феноменом, який реалізує аксіологічні функції. У вищих економічних навчальних закладах зростає відповідальність гуманітарних кафедр: філософії, соціології, політології, педагогіки і психології, а також кафедр рідної та іноземних мов у формуванні ціннісних орієнтацій майбутніх економістів, яким доведеться будувати нову модель світової економіки.

У складній, суперечливій ситуації глобальних викликів сучасності, з її численними розривами традиційних суспільних зв'язків, утратою цінностей і суспільних норм, студенти – майбутні фахівці у галузі економіки – мусять також шукати нові шляхи відновлення соціального порядку. Діяльнісний компонент ціннісної системи професійної сфери має особливе значення, оскільки лише у межах діяльності певного суб'єкта будь-якої реальності – дійсні й уявлювані – вибудовуються в значеннєвий ряд, в ієрархію цінностей, в актуальний життєвий світ, який запам'ятовує неповторність долі цього суб'єкта. Професіоналізм – категорія етична. Етика і компетенція неподільні. Етична кодексова культура є прикметною цивілізаційною ознакою демократичного громадянського суспільства, а дотримання норм і правил етичних кодексів є реальною практикою професійної етики, етичної відповідальності, відповідності моральним критеріям тієї або іншої професії [5, 341–377]. У лютому 2007 р. було створено Спілку прикладної та професійної етики України. У ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана», розпочавшись на студентській науково-практичній конференції з культурології «Діалог культур: комунікація та етикет», яка проводилась у грудні 2007 р. на кредитно-економічному факультеті, активно йде процес створення етичного кодексу студента/викладача. Завдяки підвищенню активності студентів та зростанню їхньої відповідальності за

власну освіту, розпочалося впровадження програми підтримки та впровадження Кодексу честі у багатьох вищих навчальних закладах України [18, 57].

Система університетської освіти є однією з найважливіших соціальних інституцій постіндустріального суспільства. Перспективи сталого розвитку як університетської освіти, так і суспільства загалом базуються на становленні нового рівня світогляду вільної людини, що є можливим на ґрунті духовно-моральних цінностей, сучасної етичної кодексової культури. Сучасна система організації освіти та управління нею вимагають присутності моралі як засобу запобігання соціальним та культурно-духовним патологіям. Оскільки моральні вимоги в інституціонізованій сфері діють у правовому просторі, імперативність правових вимог і можливість застосування правових санкцій створюють потенціальну можливість впливу і посилюють дієвість моралі.

У сучасній вітчизняній освіті потрібним є перехід до інноваційної моделі проведення навчально-виховного процесу у вищій школі. В якості методологічного імперативу виникає доцільність визнання особистісно-орієнтованого виховання як специфічної організації навчально-виховного процесу у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу, яка повинна створювати умови для особистісного зростання кожного студента у пошуку нових шляхів до мудрості. Створення таких умов спричинено потребами формування нової генерації фахівців – економістів і педагогів – носіїв і джерел соціальної та професійної діяльності й високої культури, спроможних концептуально осмислювати та проектувати власну освітньо-виховну діяльність, які готові взяти на себе відповідальність за прийняття рішень, поширити горизонти персональної відповідальності до колективної відповідальності людства як глобального суб'єкта.

1. Антонюк Р. І., Мінакова Л. В. Багатокультурність: громадянські, правові та освітянські проблеми, історичні питання і поняття етнокультурної та мовної біполярності в Україні і за кордоном: Колективна монографія. – Х.: Скорпіон, 2008. – 204 с. 2. Бастун М. В. Соборна особистість у умовах між культурного існування // Психолого-педагогічні засади розвитку соборності особистості: Матеріали науково-практичної конференції / Редактор В. І. Панченко – К.: ПВТП «LAT & K», 2009. – С. 8–10. 3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с. 4. Дерев'янюк Т. М. Антропологічна криза й екологічна етика // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Зб. наук. праць. – К.: Вид. центр КДПУ, 2000. – С. 241–249. 5. Етика в освіті та культурі України. Круглий стіл (В. Малахов, Т. Дерев'янюк та ін.) // Дух і літера. – 2004. – № 13–14. – С. 341–377. 6. Завгородня О. В., Курганська Л. О. Особистісні цінності та методи їх дослідження. – К.: ІВЦ Держжомстату України, 2006. – 50 с. 7. Козловець М. А. Ідентичність: сакральне і профанне // Філософська думка. – 2008. – № 4. – С. 136–149. 8. Краткий психологический словарь. – М., 1985. – С. 383. 9. Лосский Н. О. Условия абсолютного добра: Основы этики; Характер русского народа. М.: Политиздат, 1991. – 368 с. 10. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 204 с. 11. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: Навч. Посібник. – 3-те вид. – К.: Либідь, 2001. – 384 с. 12. Мо-Цзы. Этические воззрения // Антология мировой философии: В 4-х т. – Т. 1, ч. 1 – М.: Мысль, 1969. – С. 204. 13. Петінова О. Б. Проблема цінності в філософії // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – № 36. – С. 183–188. 14. Лилічук В. В. Філософсько-релігійно-педагогічні основи гуманістичної освіти // Психолого-педагогічні засади розвитку соборності особистості: Матеріали науково-практичної конференції / Редактор В. І. Панченко – К.: ПВТП «LAT & K», 2009. – С. 28–30. 15. Тофтун М. Г. Етика: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 416 с. 16. Франк С. Л. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. – 511 с. 17. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку. – Львів: Кальварія, 2005. – 380 с. 18. Цокур О. С. «Кодекс честі» в системі вищої освіти США // Вісник Черкаського університету / Серія «Педагогічні науки»; випуск 150 – Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького – Черкаси, 2009. – С. 57–61.